

ОВОЛОДІННЯ ДОШКІЛЬНИКАМИ ГУМАНІСТИЧНИМИ ЦІННОСТЯМИ В ПРОЦЕСІ ВЗАЄМОДІЇ З БЛИЗЬКИМИ ДОРΟΣЛИМИ

Ладивір С.

В статті представлені результати дослідження проблеми осмислення базових цінностей дітьми дошкільного віку в умовах взаємодії з близькими дорослими в сімейному колі; обґрунтовано умови психолого-педагогічного супроводу взаємодії сім'ї і дитячого садка.

Ключові слова: сім'я, базові цінності, внутрішній світ дитини, взаємодія.

Постановка проблеми. Сьогодення потребує неординарних, творчих особистостей, які мають окреслити межі майбутнього. Життєздатність цього коріння обумовлюється глибиною, розмаїттям гармонії дитина – оточуючий світ і відповідно повноцінністю розкриття дитиною свого внутрішнього потенціалу (Г.С.Костюк).

Нажаль досить часто умови повноцінного особистісного розвитку сучасної дитини порушені цілим комплексом перешкод і в родинному, і в суспільному вихованні. Не останню роль тут відіграє небезпечна тенденція переосмислення базисних цінностей людини, що і веде до деформації підвалин перш за все сімейного виховання, в якому криються великі потенції осмислення дитиною світу та себе в ньому. Ґрунтом для цього є гармонійний процес зовнішньої і внутрішньої взаємодії дитини з близькими дорослими.

Виклад основного матеріалу статті. В період дошкільного дитинства така взаємодія є потужним джерелом і для розкриття особистісних потенцій сучасних молодих батьків, які волею долі відповідальні за внутрішній світ дитини, за її зростання як цілісне, особистісне, самобутнє.

Особливу значимість набуває проблема ставлення дітей: до себе, до світу, до іншої людини, розуміння, відчування іншого. І це не просто толерантність, а

саме ставлення до людини, відповідальність за свої дії, вчинки, наповненість «Я» дитини любов'ю, добром, красою.

Цілком зрозуміло, що центральною задачею виступає проблема зрілості емоціональної сфери дитини. А в умовах підвищеної напруги, невпевненості розвитку сучасного соціопростору, інтеграції емоційного простору, деформується характер впливу його на емоційну сферу дитини, а відтак і на її поведінку і зокрема на мотиви дій і вчинків.

Проблема ніби постійно обговорюється, але в реальній практиці виховання здебільшого все звужується до радості отримання, споживання, а не радості дарованої іншому, радості власного вчинку, власного вибору на користь добра, дружби, щирості.

Сьогодні багатьом батькам дуже хочеться, щоб малюк швидше, якомога швидше досягав накреслених ними «висот». От вони і віднаходять різні можливості пришвидшення розвитку, перш за все інтелектуального (навчання іноземній мові з двох років; «Раніше читати, ніж говорити» ; школа мобільного бізнесу з 3-4 років; розвиток логічного мислення з молодших дошкільнят тощо). При цьому часто зовсім не згадують про розвиток простої людяності. Та й дитині при такому заповненому денному графіку «діяльностей» зовсім нема часу на емоційно лагідні контакти з батьками.

Нерідкі випадки, коли батьки не готові прийняти як важливу задачу виховання у дитини благородних почуттів (скромність, чуйність, емпатійність). Як виправдання своєї позиції наводять конкретні факти зі свого життєвого досвіду, коли скромні, благородні люди незаслужено програють самовпевненим, жорстким, «сміливим». Відразу спростувати їх позицію зовсім не просто. Маємо визнати, що доволі часто світ несправедливий, перемогу отримує хамство і наглість. Але дуже важливо грамотно інформувати, що причина не в скромності, а в недостатності однієї скромності, як одного з базових почуттів людини. Дитині вже потрібно прививати потребу бути

впевненою в своїй правоті, здатності відстоювати, доводити і водночас чути позицію іншого, здатність визнати його право на свою думку.

Варто пам'ятати мудрі слова .В. Запорожця про те, що людська свідомість і механізми свідомого управління діями являють свою складну ієрархічну систему на кшталт багатопверхової будівлі, в якій в тісному гармонійному зв'язку знаходяться всі складові – від підвалин до даху. В розвиненому вигляді ця система діє як єдине ціле на основі злагодженої взаємодії всіх складових. « На каждой возрастной ступени развития ребенка возводится очередной этап общего психофизиологического здания, и наша задача заключается прежде всего в том, чтобы построить, сформировать его наилучшим образом, не проявляя неразумной торопливости и не возводя следующий этаж, не достроив предыдущий».

Входження в світ людей починається в дитини з моменту народження, поступово через емоційне сприйняття людини, через знакову функцію предметів, слів, через дорослого, через діяльність. Дитина крок за кроком осмислює своє місце і свою роль в оточуючому просторі, оволодіває людськими способами дій з предметами, способами взаємодії з іншими людьми, осмислює соціально значимі правила взаємин. Одна дитина проходить цей шлях по-своєму, по-своєму сприймаючи і реагуючи на розмаїття оточуючого світу. З перших кроків життя дитини особливу роль відіграє дорослий, як зразок для наслідування і як організатора процесу виховання.

Дитина-дошкільник є повноправним суб'єктом ціннісного освоєння світу. В цьому контексті одним із провідних завдань освітньо-виховного процесу дошкільної ланки освіти є виховання емоційної сфери дитини, змістовної сторони системи стосунків, способів буття дитини в суспільстві і самоствердження в ньому.

Є підстави стверджувати, що в системі освіти в цілому і в дошкільній ланці зокрема досить формальне ставлення до таких завдань виховної роботи як

розвиток духовних цінностей: гуманістичних, естетичних, економічних, цінностей пізнання та самопізнання, самовдосконалення та самореалізації. Водночас все частіше в провідних експериментальних дослідженнях зауважується, що передумови формування духовного потенціалу особистості, як найбільшого надбання людини, закладається в період дошкільного дитинства. При цьому в колі ціннісних орієнтацій батьків в проблемі виховання дитини ми виявили такий розклад: здоров'я, інтелектуальні здібності, організованість – біля 50% обстежених виділили пріоритетними; особистісні властивості гуманістичної спрямованості (любов, доброта, емпатійні властивості тощо) як першочергові виявили лише 3% дорослих; ще в 45% такі цінності стоять нижче п'ятої позиції. В індивідуальних бесідах переважна більшість дорослих (біля 80%) виявили нерозуміння емоційних виявів, станів, настроїв власних дітей: навіть візуально фіксуючи і правильно означуючи їх здебільшого не замислюються над тим, що на це слід адекватно реагувати, адже мова йде про супровід їх розвитку.

Надзвичайно розмаїтою виглядає і картина виявлених типів сімейного виховання. Маємо зауважити, що це недостатньо виважені характеристики вже хоча б тому, що ми отримали інформацію переважно від мам і бабусь. Татусів охопити надто складно: не хочуть і не мають часу. Лише фрагментарні спостереження в моменти приходу за дитиною. На запрошення для участі в спільних справах знову відгукуються мами, тато може випадково втрапити в день свого «чергування». На відверту розмову вдається викликати дуже рідко.

Ось яка картинка вималювалась в одній старшій групі (23 дитини). Дитина - «кумир сім'ї» - біля 10%; стільки ж «недоглянутих», схожих на «попелюшку» (до них щодень ціла низка нарікань, негативних оцінних суджень і погроз на невдалий завтрашній день для самої дитини. Така ж частина батьків на перше місце вносить вимоги моральної відповідальності дитини. В спілкуванні переважають постійні нагадування різних норм і правил «хорошої поведінки». Щоправда це не завжди узгоджується зі стилем спілкування мами чи бабусі з

дитиною відразу ж після чергової порції моралізування. Ще більша частина мам зізнається, що є непослідовною в своїх вимогах, оцінках, діях в стосунках з дітьми. І залежить це від ряду факторів: зайнятість, настрої і поведінка самої дитини (сплески емоцій, вередування, впертість чи хвороби). Не манше відмічають відверто розбіжність у виховних впливах на дитину з боку мами і тата: надмірна вимогливість тата в поєднанні з відсутністю в нього часу на взаємини з дитиною; абсолютна вседозволеність при маминій вимогливості.

Виявлені нами випадки надмірної суворості з боку батька, вияви жорстокості у відповідь на непослух дитини або ж на зауваження вихователя. Мама, як правило, не хоче виносити на обговорення такі нюанси сімейного виховання, швидше погоджується на схильність дитини «дратувати» тата, коли він зайнятий. Про випадки фізичних покарань в родині мами не зізнаються, про них свідчать самі діти в розмовах з нами чи вихователем, а також наші цільові спостереження.

Серед інших значимих для нас факторів варто звернути увагу на те, що лише третина батьків відзначають наявність близьких стосунків з дитиною, дещо менше – замислюються, а зрештою схиляються до наявності слабо вираженої близькості («Він став більший і вже не любить всіляких ніжностей.») Але при цьому біля 40% мам відразу легко зізнаються, що особливої близькості діти вже не потребують і це їх цілком задовольняє, це ознака дорослішання.

Спільна діяльність дорослого з дитиною в сімейному колі переважною більшістю мам відноситься як до особливостей догляду за дитиною щонайбільше до трьох років, коли і залишити її небезпечно і сама дитина постійно вимагає бути поруч, та й навчити її треба побутовим навичкам. Окремо виділяються поодинокі випадки, коли дитина не може жити без постійного спілкування з батьками, вона «прив'язана» до мами з народження. Здебільшого дорослі вважають це як виняток з норми, лише дещо приємніший в порівнянні з тими, які сьогодні обговорює все суспільство. Зустрілась і мама,

яка страждає від того, яка в неї донька: труслива, несміла, плаксива; в дитсадок довго ходила зі слізьми; мама до цього часу мусить вкладати її спати, сама не засне. Насправді Оля дуже світла дівчинка, дуже спостережлива, чуйна, уважна, дещо сором'язлива, навіть тривожна. Оля «подружка» нянечки групи, завжди спішить їй допомогти. Надія Іванівна любить діток, щедра на ніжні, лагідні слова, а для Олі їх у неї найбільше. Мама Олі сухувата в стосунках, емоційно холодна зовні – і це найголовніша трагедія взаємин мами і доньки.

Близько 40% мам періодично мають спільні справи з дитиною. Це перш за все різні побутові сімейні ситуації, коли щось дитині доручають чи сама дитина проситься разом щось робити з мамою на кухні, чи шукає партнера для любимої гри в шахи. Традиційно разом сім'я біля телевізора та ще під час відпустки.

Рівно така ж кількість мам зізнаються, що нга співпрацю з дитиною в старшому віці в них часу не лишається, дитина навчена себе зайняти сама вдома. А в дитсадку день заповнений. Батьки знаходять час на різні додаткові навантаження в плані підготовки дитини до школи.

Накінець нас цікавили хвилини особистісних спілкувань саме мами з дитиною. І тут варті уваги виявлені особливості. Вразило повальне несерйозне ставлення до самого смислу запитання. Дорослі вважають такі розмови не на часі. Виняток становлять лише мами, в яких особитсіста потреба в амоційній близькості з «найдорожчим даром долі»..Змістова складова в тому, щоб виявити свою любов. («Я скучаю за ним завжди, тому і милую при зустрічі. Я розумію і те, що лише допоки маленький, я це можу робити. А як підросте...»

Завдання психолога має за мету ерекнати дорослих в тому, що при існуючій авторитарній практиці виховання дитина звикає жити поруч з батьками, а не з ними в атмосфері батьківської любові. Та й батьки теж втрачають довірливі стосунки вже з дітьми-дошкільнятами. Маємо на доступному рівні розкрити емоційний характер сприйняття дитиною вимог,

примусів, покарань рідної людини, їх значимість для духовного дозрівання особистості. Таким опосередкованим шляхом маємо допомогти дорослим змодельовувати той образ, який вони демонструють власним дітям власною поведінкою, а головне, які цінності при цьому є регуляторами такої поведінки дорослого.

Це чи не найважливіше завдання в роботі з батьками, адже мета тут не просто в інформуванні дорослих про роль сім'ї в прищепленні базових цінностей дитині. Маємо переконати батьків в необхідності вибудовувати взаємини в родинному колі в атмосфері безумовної батьківської любові до дитини, де дорослий має дбати про свій батьківський авторитет в очах дитини. І вибудовувати взаємодію з дитиною дорослі мають навчитись на основі гуманно-індивідуального підходу до дитини.

Зрозуміло, що усвідомити справедливість такого підходу до виховання дитини всі дорослі змогли цілком успішно. Так, в обговоренні педагогічних ситуацій на черговій зустрічі дорослі вірно відмічали особливості поведінки героїв, причини і наслідки. «Мама дуже прямолінійно осудила оньку, тому вона і проявила впертість. Якби мама змінила свою реакцію, то дівчинка теж заспокоїлась і вони б помирилися.» «Дмитрик образився як би справедливо, він фарбами малював і хотів акінчити роботу. А тато різко гримнув. Так, він спішив, але ж можна було спокійно пояснити сину і порозумітися.»

Але реально змінити асну поведінку для більшості дорослих не просто. Ми, розуміючи це, прямо не загострювали на цьому увагу. Продовжували демонструвати на реальних прикладах гармонійного, гуманно-індивідуального спілкування як дитина виявляє щирі радість від власної участі в дорослій спільній справі, пишається собою тим, що «як мама» навчилась, що «дідусь сказав, що я краще тата йому допоміг».

Дорослі самі завели розмову про те, які в них проблеми, як їм важко контролювати свої реакції у взаєминах з дітьми. «Все так швидко сталось... Я

схаменулась, а вже все сказала.» «Важко стриматись, коли вони творять таке. Потім розібрались, зрозумів, що діти грали. Просто під настрій поганий попали.»

Це мабуть було першим серйозним зрушенням в батьківських розуміннях виховного впливу на дитину внутрісімейних стосунків.

Наступне завдання ми визначили так: допомогти батькам в налагодженні справжніх, довірчих стосунків з дитиною, у виробленні свого авторитету у дитини. Не тому, що батьки дорослі, а тому, що їх дії, слова, вчинки і розумілі, і близькі дитині. Дорослий має обов'язково турбуватись, як його сприймає дитина, як розуміє, що відчуває, як реагує. Батькам слід постійно вчитись розпізнавати за поведінкою дитини її справжнє ставлення, вміти рефлексувати результати своїх виховних впливів. Батькам це пригодиться впродовж всього життя, адже діти для батьків лишаються дітьми довіку. Ну а проблеми виховання не зникають, а змінюються.

Нарешті зрозумілим для батьків стало і завдання бути для власної дитини зразком ля наслідування, особливо це значимо для дошкільнят, так як наслідування близьких дорослих для них є превалюючим способом навчіння.

У такий спосіб ми і прийшли до спільного узагальнення, що маємо дбати про створення в кожній родині гуманного поля міжособистісних взаємин дорослих з дітьми, якщо по-справжньому дбаємо про духовне зростання молодого покоління. Ми переконані, що саме така робота має бути проведена соціально- педагогічною складовою дошкільної ланки освіти перш ніж можемо говорити про справжню взаємодію сім'ї і дошкільного закладу у забезпеченні повноцінного розвитку дитини.

Ми розраховували, що принаймні батьки з розумінням будуть сприймати наші звертання стати партнерами в задуманих в дитсадку справах. Наша стратегічна мета полягала в пошуках форм інтегрування завдання по

прищепленню цінностей дітям дошкільноо віку в уже осмислені педагогами освітньо виховні задачі, а, відповідно, і змістове наповнення програмних завдань як би додатовим завданням, чи дещо інша розстановка виховних пріоритетів у вже спланованих педагогами проектах; спеціальне моделювання таких ситуацій, де «необхідна» допомога батьків в різних варіантах і способах (віднайти потрібну дитині інформацію; допомогти дитині вдома зробити потрібну поробку чи малюнок намалювати; допомогти підготувати розповідь з життя родини тощо).

Зрозуміло, що паралельно активізували задачу по врегулюванню ситуацій міжособистісних відносин в групі дитячого садка. Особистісно зорієнтована технологія життєзабезпечення однією з центральних має мету: зосередження дитячої уваги на особистісному відношенні до самої себе, близьких людей, друзів і всього оточуючого світу. Предметом прицільного аналізу були різноманітні добродійні вчинки всіх часників спільної діяльності, а спрямовувалась вся робота на набуття окремою дитиною власного досвіду добрих справ, важливих для нього і інших людей. При цьому важливо, щоб дитина відчула себе автором вчинку саме на користь іншого. А це можливо лише в атмосфері співчуття, підтримки, співпереживання, любові до ближнього, яку і маємо прагнути створювати загалом в дошкільній установі і зокрема в кожній групі. Саме за таких умов діти швидко розвивають здатність відчувати поруч з собою іншого, розуміти його, з'являється здатність рефлексувати самопочуття партнера по взаємодії. В такій атмосфері діти помітно дорослішають і цим своїм самовідчуттям щиро задоволені, зростає їх самоактивність. Поступово майже кожен виявляє бажання включитися в обговорення, бесіду. Не все виходить, але при підтримці дорослого знову роблять спроби.

Маємо визнати, що першою «ною» реакцією дорослих після серії спільних справ педагогів з батьками, була яскраво виявлена здивованість, розгубленість і навіть незадоволення окремих. Дорослі відчували ніби

несформульоване звинувачення в напрямку сімейного виховання. Визнавши провідну роль родини в соціально-духовному розвитку особистості, більшість дорослих не готові вдаватися до самоаналізу, до осмислення своїх взаємин в родині. Напругу зняли тим, що проблема прищеплення ціннісних орієнтацій дитині в такий значимий для особистісного становлення віковий період є не проблемою лише родинного виховання. Це задача державної ваги, це спільне завдання для всіх, хто взяв на себе відповідальність за долю дитини. А в період дошкільного дитинства роль близьких дорослих особлива в процесі становлення «Я» дитини, його змістового наповнення перш за все базовими цінностями, саме від них залежить розвиток здатності дитини жити серед людей.

Дошкільний заклад для дитини – друга сім'я близьких людей, дорослих і однолітків. Ось цим і визначається потреба гармонійної взаємодії технологій життєзабезпечення дитини. Наше спільне завдання в тому, щоб створити навколо дошкільнят наповнену любові, турботи і захисту їх права «...зрости здоровими». Маємо усвідомлювати наявний в цьому віці могутній імпульс до розвитку, чим визначаються нестримні запити дитини до осмислення дорослого життя. Соціальна ситуація розвитку і має вибудовуватись на принципах базових цінностей, які і хочемо прищепити дітям. Дитина народжується, щоб стати дорослим, а це означає розвиток загальних і особистісних якостей, серед яких благодійність, духовна зрілість, адекватне самоставлення.

Найперше завдання – зрозуміти і прийняти природу дитини в її розмаїтих виявах прагнення до розвитку, дорослішання і свободи. Задоволення цих прагнень відбувається в спілкуванні перш за все з близькими дорослими, яке пронизане любов'ю і турботою, визнанням права дитини на дорослість. І це спілкування має здійснюватись на рівних. Лише за таких умов можемо сподіватись, що дитина буде зростати морально і духовно досконалою, свідомою, з почуттям обов'язку і відповідальності людина.

Звідси і всі вимоги до нас, дорослих, які зобов'язані захищати право дитини на досконалість: спілкуватись на рівних, змістовно наповнювати «Я» дитини, виявляти довіру, доручати дорослі справи, розвивати досвід партнерського співробітництва, покладати обов'язки, спонукати до співчуття і співпереживання. Це і є основи гуманно-особистісного спілкування, яке забезпечує дитині самовідчуття повноцінним суб'єктом співжиття, хоч і є ще дорослим.

Дитина- дошкільник (і навіть молодший школяр) потребує і шукає дорослого – мудрого помічника і захисника-наставника, взірця для наслідування в усьому. На перший погляд ніби все це основна частина батьків так і зрозуміла. Лише свою поведінку вибудовували на свій розсуд, для дитини теж моделювався певний «зразковий» портрет, на який батьки і рівняли свої очікувані результати. Логіка життя вимагає, щоб свій процес гуманно-особистісного підходу до дитини батьки моделювали, ґрунтуючись на знанні закономірностей розвитку і спрямовували його на повноцінний розвиток сил і здібностей дитини, наповнюючи її вищими зразками прекрасного в людських взаєминах. Але успіх цього процесу залежить від того, чи батьки приймають дитину такою, яка вона є, зі всіма індивідуальними особливостями, виявляють до неї свою любов без усяких умов (а не «я тебе дуже люблю», коли все «по маминому»; «я не люблю таких впертих козлів», коли «по дитинному»). Друг, наставник, захисник має вчитись крок за кроком разом зі своїм найдорожчим скарбом, відкриває йому себе самого: любимого і люблячого, відкритого, щирого, доброзичливого.

От і маємо, взявши на себе відповідальність за розвиток дитини, вчитись щодня дивитись і бачити (дивитись – очі широко відкриті ; бачити – примружені, напівзакриті : так пояснили старші дошкільнята «Коли мама примружує очі - вона бачить мене не очима, а вже серцем. Так вона сказала. Мама і мене учить: все, що бачу, чую пропускати через серце. І тоді бачу, що погано, а що добре.» У такої мами можна витись мудрості виховання.

Повноцінний результат можливий за умови, що пануватиме єдиний тип відносин дитини з оточуючими людьми, починаючи з перших років життя – гуманістичний, індивідуально-орієнтований. Реальне впровадження вжиття цих науково доведених істин цілком можливе саме в умовах тісної взаємодії сімейного і суспільного виховання. Це є творча співпраця батьків і педагогів в моделюванні шляхів супроводу процесу становлення особистості дитини. В осові такої співпраці -- відкритість і довіра дорослих.

Не секрет, що не всім і не все вдається і осмислити відразу, а взяти в реальну життєдіяльність – і поготів. Це стосується не лише батьків, а й педагогів. І тут відкритість і довіра лише і допоможуть відшукувати оптимальний шлях для забезпечення «радості розвитку» кожної окремої дитини.

Якщо дитина проживає в полі цінностей, пов'язаних з життям близьких дорослих, це дозволяє їй мимоволі оволодівати здатністю і себе виділяти в цілісному колі подій, усвідомлювати себе і тим самим зміст власних ціннісних орієнтацій. Усвідомлення себе як особистості породжує потребу донести до оточуючих смисл свого ставлення у відповідних мовленнєвих висловлюваннях. Лише поступово ціннісне ставлення дитини до себе і до інших набуває стійкості і усвідомленості, що і знаходить свій вияв в емоційних проявах в особистісній поведінці дитини.

Висновки. Практика творчої співпраці в умовах дитячого садка стала корисною школою для всіх учасників. Дорослі, оволодіваючи здатністю дивитись, бачити, виділяти і розуміти за проявами поведінки дитини її індивідуальні особливості (адже відомо, що за відомими правилами завжди стоять конкретні факти), розуміли, що і в дитини слід вчитись певним мудростям дитячим. Саме таке розуміння і відкриє шлях до дитячої душі, а заволодівши «ключиком від серця» малюка можна сподіватись і на її любов. І тоді дитина наслідуватиме тому, хто її любить і кого вона любить. Так і

зароджуються спільні цінності, з якими завтра дошкільнята вийдуть в широкий соціальний простір.

ЛІТЕРАТУРА.

1. Балл Г.О. Сучасний гуманізм і освіта: соціально-філософські та психолого-педагогічні аспекти. – Рівне : Ліста –М, 2003 – 128с.
2. Костюк Г.С. Навчально-виховний процес і психічний розвиток особистості. – Л. : Рад. Школа, 1989. – 608с.
3. Максименко С.Д. Генезис существования личности. – К. : Изд. ООО «КММ», 2006, –240с.
4. Психология развития. (Серия «Хрестоматия по психологии»). – СПб. : Изд. Дом «Питер», 2001, – 504с.

Ладивір С.

ОВЛАДЕНИЕ ДОШКОЛЬНИКАМИ ГУМАНИСТИЧЕСКИМИ ЦЕННОСТЯМИ В ПРОЦЕССЕ ВЗАИМОДЕЙСТВИЯ С БЛИЗКИМИ ВЗРОСЛЫМИ

В статье представлены результаты исследования проблемы осмысления базовых ценностей детьми дошкольного возраста в уовах взаимодействи с близкими взрослыми в семейном кругу; обоснованно условия психолого -педагогичного сопровождения взаимодействия семьи и детского садика.

Ladivir S.

CAPTURE UNDER-FIVES BY HUMANISM VALUES IN THE PROCESS OF CO-OPERATING WITH NEAR ADULTS

In the article the presented results of research of problem of comprehension of base values the children of preschool age in the uovakh co-operating with near adults within family circle; grounded terms of psikhologo of -pedagogichnogo accompaniment of co-operation of monogynopaedium and preschool.